

DÍAZ CASTRO E A ESCOLA DO SEMINARIO DE MONDOÑEDO

Félix Villares Mouteira

Director do Arquivo Diocesano do Bispado de Mondoñedo-Ferrol

Resumo: O Seminario de Mondoñedo tivo e ten unha grande importancia nas letras galegas. A maioría dos poetas e escritores do norte da provincia de Lugo pasaron polas súas aulas. Os estudosos da Literatura Galega falan da Escola poética do Seminario de Mondoñedo. Todos os poetas que pasaron polo Seminario e que forman parte desta Escola poética teñen unhas características comúns: gran formación, beben nos clásicos latinos e gregos, preocupación pola fala e riqueza léxica, liña poética popular e costumista, cantores das cousas pequenas, predominio do descritivo e fondamente relixiosos.

Díaz Castro ingresa no Seminario en 1929 e está ata 1940, a non ser os anos da Guerra Civil. Alí aprenderá e escribir poemas e publicaraos baixo a guía de Aquilino Iglesia Alvariño. Díaz Castro ocupa un lugar senlleiro na escola poética do Seminario de Mondoñedo.

Abstract: Historically the Mondoñedo Seminary had and still has a great significance to Galician Literature. Most of the poets and writers born in the northern part of the province of Lugo received their education in its classrooms. Moreover, scholars studying Galician Literature argue the existence of a Poetical School of the Mondoñedo Seminary on the basis of a series of common features shared by all the poets who once belonged to it: a good cultural formation, a great deal of creative inspiration drawn from Greek and Latin classical writers, the preoccupation with language and with lexical richness, the folk and popular tendencies showed by their poetry, the preponderance of the descriptive verse, a poetry which celebrates the little things, and a deep-rooted religious feeling. Xosé María Díaz Castro joined the Seminary in 1929 and remained there until 1940, with the exception of the years of the Spanish Civil War. There he learned to write poems which he then published under the guidance of Aquilino Iglesia Alvariño. Díaz Castro holds a prominent place in the Poetical School of the Mondoñedo Seminary.

Palabras clave: Xosé M.ª Díaz Castro, Escola Poética do Seminario Mondoñedo.

Key words: Xosé M.ª Díaz Castro, Poetical School of the Mondoñedo Seminary.

Xosé María Díaz Castro é unha das figuras sobranceiras da chamada Escola Poética do Seminario de Mondoñedo. É unha columna, un alicerce desta Escola. O Real Seminario Conciliar de Santa Catarina de Mondoñedo marcou para ben tanto a traxectoria vital como literaria do poeta dos Vilares.

O poeta chairego Aquilino Iglesia Alvariño –outra das columnas da Escola do Seminario– no fermoso poema “Oración do sapo”, este (o sapo) pídelle a Deus que o libre dunha chea de perigos, propios do seu mundo: “as cousas que andan a correr”, “os pucheiros cheos d’auga, nas hortas”, “a boca das cobras”, “as rodas dos carros” e, en xeral, “todol-os bichos malos”, e, ó final suplicálle a Deus: “daiños, Señor, / un alpendre de sombra e de luar / para cantar”. Eu creo que o Seminario de Mondoñedo foi para Xosé María Díaz Castro e para outros moitos poetas que se formaron nas súas aulas o “alpendre de sombra e luar” no que puideron compoñer os seus versos, no que puideron cantar.

INTRODUCCIÓN

Os seminarios nacen a raíz do Concilio de Trento para a debida formación do clero. O Seminario de Mondoñedo foi o terceiro de España (despois dos de Burgos e Cádiz-Ceuta) e o primeiro de Galicia.

O Concello de Mondoñedo, presidido polo bispo Maldonado, o día 22 de outubro de 1565, acorda solicitar do Concilio Provincial autorización para erixir un Seminario. Pero a fundación do Seminario terá que agardar ata o ano 1583, baixo o pontificado do bispo Caja de la Jara. O primitivo edificio compoñíase de dúas casas na rúa Padilla, hoxe Afonso VII. En 1699, lévanse a cabo unhas obras de ampliación.

En 1770, o bispo da Diocese, Losada e Quiroga promove a construción dun novo edificio, nunha horta coñecida co nome de Turrillón, á beira da Catedral, construción que remata cinco anos despois. O edificio consta de planta baixa e primeiro piso. Ó rematar é cando o Seminario acada o seu maior esplendor, baixo o Padroado Real de Carlos III, que lle concede o título de Real Seminario Conciliar de Santa Catarina, chegando a contar con douscentos seminaristas.

O bispo don Xosé María Cos e Macho, no ano 1888, comeza a ampliación do edificio, construíndo un segundo piso sobre a edificación xa existente. As obras rematan o ano seguinte como pode lerse no frontispicio que hai na fachada principal.

En 1910 e en 1930, no pontificado de monseñor Sollís e Fernández, constrúense novos locais para cociña e comedor; é o chamado Seminario Menor, anexo ó edificio xa existente.

Don Fernando Quiroga Palacios, daquela bispo de Mondoñedo, comeza en 1947 a gran ampliación do Seminario coa construción de novos pavillóns. Estas obras prolongáronse varios anos. As obras rematarán no ano 1954, no pontificado de monseñor Vega Mestre, dándolle ó edificio do Seminario o aspecto que hoxe ten.

O SEMINARIO, BERCE DE POETAS

O Real Seminario Conciliar de Santa Catarina de Mondoñedo tivo, e podemos dicir que segue a ter, unha grande importancia nas nosas letras. Se botamos unha ollada á Historia da Literatura Galega, vemos que, ata fai pouco tempo, a totalidade dos poetas e escritores do norte da provincia de Lugo pasaron polas aulas do Seminario mindoniense ou estiveron dalgún xeito vinculados a el a través dos seus profesores ou a través do contacto con alumnos que alí cursaban os seus estudos. Pódese dicir que non hai en Galicia, fóra da Universidade de Santiago de Compostela, un centro de ensino polo que teñan pasado tantos e tan sobranceiros poetas e escritores.

Naturalmente isto ten as súas explicacións, como imos ver. Por unha banda, o Seminario de Mondoñedo foi, durante moitos anos, o único centro de ensino superior que había en todo o norte da provincia de Lugo. Por outra parte, era un centro barato e, xa que logo, accesible, ás economías rurais e mariñeiras de por si moi modestas. A isto haille que engadir o gran prestixio que tivo o Seminario en tempos de Carlos III e en anos posteriores. Por último, outra razón pola que saíron tantos poetas e escritores é que o Seminario tiña un bo equipo de profesores que animaban os alumnos a escribir.

Ata hai poucos anos, a maior parte dos escritores do Seminario de Mondoñedo foron poetas. Así os estudosos da Literatura Galega falan, ó referirse a estes escritores, da chamada Escola poética do Seminario de Mondoñedo. Manuel María en *Noticia da vida e poesía de Xosé Crecente Vega*, publicado en Coimbra, di: “O Seminario de Santa Catalina de Mondoñedo vén a ser o eixo sobor do que xira, dende hai séculos, a vida intelectual da cidade. O Seminario de Mondoñedo é unha escola, ó menos dendes do século XVIII, de poesía galega que chega deica os nosos días. Importantes poetas galegos se formaron nas súas aulas” (Fernández Teixeira 1968: 6).

Todos os críticos e estudosos da Literatura Galega recoñecen a existencia e a importancia desta Escola poética da que forman parte, entre outros, Antón María de Castro e Neira, Lois Corral Rodríguez, Xosé María Corral Rodríguez, Xacinto

Romualdo López, Pascual Saavedra, Nicomedes Pastor Díaz e Corbelle, Xosé María Chao Ledo, Francisco de Paula Buón, Felipe Lence Pérez, Manuel Leiras Pulpeiro, Antón Noriega Varela, Manuel María García Castro, Leoncio López de las Casas, Antolín Santos Mediante Ferraría, Francisco Amor Méndez, Celestino Cabarcos Suárez, Daniel Pernas Nieto, Ricardo Bodenlle Corral, Francisco Fanego Losada, Manuel Rico Prieto, Fernando Pérez Barreiro, Manuel Pérez Pérez, Xosé Crecente Vega, Xosé Trapero Pardo, Xosé García Cascudo, Enrique Chao Espina, Aquilino Iglesia Alvariño, Antonino Roca Roca, Xosé María Díaz Castro, Xosé Antón Rivas Reigosa, Anxo Seijas Cendán, Benxamín González Quelle, Uxío García Amor, Carlos Díaz Sante, Xosé Ramón Goás Gómez, Amador R. Fernández Mejetas, Xosé Chao Rego, Xosé Manuel Vázquez González, Anxo Ferreiro Currás, Xosé Bello Lagüela, Lázaro Domínguez Gallego, Pedro Díaz Fernández, Bernardo García Cendán, Antón Martínez Barcón, Marcos Mariño Parapar Lago, Ricardo Timiraos Castro, Wenceslao Vila Poupariña, Xosé Martinho Montero Santalha, Segundo Leonardo Pérez López, Vicente Míguez Salgueiro, Xesús Lustres Blanco, Luís Miguel Lustres Blanco, Camilo Valdeorras e Josechu Artiaga Díaz.

Polas aulas do Seminario de Mondoñedo, ademais destes poetas, pasaron outros escritores que non cultivaron a poesía ou si a cultivaron, pero que teñen publicados varios libros, sobre todo de investigación, como poden ser Enrique Cal Pardo, Santos Sancristóbal Sebastián, Xosé Chao Rego, Xosé María Fernández e Fernández, Digno Pacio Lindín, Xosé María Díaz Fernández, Segundo Leonardo Pérez López, Xosé Manuel Carballo Ferreiro, Xosé Martinho Montero Santalha, Ramón Villares Paz, Manuel Rivas García, Antón Costa Rico, Xosé Rubal, Camilo Valdeorras, e algún outro que pode quedar no tinteiro.

Como podemos ver, a nómina de poetas e escritores que pasaron polo Seminario de Mondoñedo é ben ampla.

DÍAZ CASTRO NO SEMINARIO DE MONDOÑEDO

En 1929, cando Xosé María Díaz Castro ten quince anos, ingresa no Seminario de Santa Catarina de Mondoñedo. Antes asistiría a unha pasantía de Latín na casa reitoral da parroquia de San Pedro do Buriz para prepararse para o ingreso no centro mindoniense. Na súa familia xa houbera algún sacerdote, segundo dixo o poeta:

Na miña familia había unha tradición, xa anterga, de curas... E unha moi grande relixiosidade. A constante influencia acabou por determinarme. Eu non sabía se había ou non vocación, pero deixei arrastrar polos cariños familiares. Foi máis tarde, ben máis tarde, cando me din conta de que aquel non era o meu camiño (Xiz 1987: 162).

No curso 1929-30, como alumno interno aproba o primeiro curso de Latín e Humanidades acadando “Meritissimus” (hoxe, sobresáinte-9) en Lingua Latina e Lingua Española que eran as materias que compoñían o plan de estudos. Nos exames extraordinarios celebrados o 27 de xuño de 1930, aproba o segundo curso de Latín e Humanidades, tamén con “Meritissimus” en todas as materias: Lingua Latina e Lingua Española. Sen dúbida, como pasou noutros casos, que a pasantía da reitoral do Buriz preparatoria para o ingreso tivo moito que ver nisto.

O terceiro ano de Latín e Humanidades faino no curso 1930-31, levando de novo “Meritissimus” en Lingua Latina, Retórica e Poética e Xeografía. Neste curso levou o primeiro premio. Cómpre sinalar que para acadar un premio había que levar “Meritissimus” en todas as materias do curso e facer un exame. O 30 de setembro do ano 1931 fai o exame de Reválida no que leva a cualificación de Aprobado. Hai que dicir que na Reválida as únicas cualificacións que outorgaban eran as de aprobado ou suspenso.

No curso 1931-32, aproba o primeiro ano de Filosofía con “Meritissimus” en Lóxica e Ontoloxía, Gramática, Álgebra e Nocións de Xeometría. No 1932-33, segundo de Filosofía con “Meritissimus” nas materias do curso Cosmoloxía, Psicoloxía e Teodicea, Historia Universal, Historia de España, Perfección de Lingua Latina, Perfección de Lingua Española e Solfexo. No curso 1933-34, saca adiante terceiro de Filosofía con “Meiritissimus” en Ética e Socioloxía, Perfección de Lingua Latina, Perfección de Lingua Española, Física e Química, Historia Natural e Solfexo.

Comeza os estudos de Sagrada Teoloxía no curso 1934-35. Aproba primeiro con “Meritissimus” en Dereito Público Eclesiástico, Teoloxía Fundamental, Sagrada Escritura, Lingua Grega, Lingua Hebrea e Doutrina Social Católica e “Benemeritus” (hoxe, Notable-7) en Teoloxía Moral, Liturxia, Historia Eclesiástica e Patroloxía, e “Meritus” (hoxe, Ben-6), en Canto Gregoriano.

No curso 1935-36, aproba segundo de Teoloxía con “Meritissimus” en Sagrada Escritura, Teoloxía Dogmática, Teoloxía Moral e Historia Eclesiástica e “Benemeritus” en Patroloxía e Canto Gregoriano. En 1936, é mobilizado e ten que deixar o Seminario. Unha vez rematada a Guerra Civil, no curso 1939-40, volta a Mondoñedo, pero, en xaneiro de 1940, abandona definitivamente o Seminario. Don Enrique Cal Pardo¹ recorda así aqueles tempos:

1 Don Enrique Cal Pardo naceu en Galdo (Viveiro) en 1922 e coincidiu con Díaz Castro no Seminario de Mondoñedo; no curso 1939-40 fixo o quinto curso de Latín e Humanidades. Na actualidade é o Deán e o Arqueiveiro da Catedral de Mondoñedo.

Pasaron unos azarosos meses del año 1936 y llegaron las vacaciones. Con el comienzo de éstas, coincidió el inicio de la Guerra Civil, que para mi significó poco; pero para la mayoría de los seminaristas significó la interrupción de los estudios y, en bastantes casos, el cambio total de rumbo en la vida. Nuestro poeta tuvo que incorporarse a filas y cambiar las rutas del parnaso y de las noches embrujadas, por unas noches al aire libre, con frío gélido muchas veces. El Seminario estuvo ocupado por los heridos en el frente de Asturias y no pudo dar comienzo el curso hasta el 25 de enero de 1937. Los alumnos eramos todos de los primeros cursos. Parecíamos huérfanos. De vez en cuando llegaban algunos alumnos mayores que venían a recibir sagradas Ordenes; otros, porque habían quedado heridos (perdido un ojo). Un día, sin saber porqué sí ni porqué no (en voz baja se decía que estaba enfermo) llegó el poeta a pasar una temporada. Como no había más clases que las de los primeros cursos, no tenía que hacer. Pero pronto le encomendaron un trabajo. Se proyectaba hacer una veladita y, para ser bien, era preciso representar una pequeña obra teatral. He aquí su trabajo: buscar una obra adaptada a la chiquillada del Seminario. Le pareció bastante asequible la titulada “El pavo robado”. Se lo comunicó a la superioridad, que aprobó la obra y, en consecuencia, le mandaron elegir unos cuantos alumnos y empezar a ensayarla. Así lo hizo una temporadita. Ya casi la teníamos lista. Pero he aquí, que un día faltó al ensayo y se empezó decir que había abandonado el Seminario. Los que estábamos en la lista de “actores”, no lo creíamos. Nos engañaba el ansia de representar la obra, que ya casi sabíamos de memoria. Pero, al cabo de unos días, nos enteramos de que su marcha era un hecho definitivo. Incluso corrió la noticia de que había marchado para incorporarse, como profesor, a la Academia que en Villagarcía de Arosa tenía otro poeta ex-alumno del mismo Seminario: Aquilino Iglesia Alvariño (Cal 2014: 26).

Aínda que xa comezara a escribir antes, foi no Seminario, onde Xosé María Díaz Castro atopou o seu camiño poético. El mesmo o manifestou:

Alí foi onde me perfeccionei eu, aprendín a escribir, aprendín a escribir en verso, e empecei a publicar... nun periódico de Vilalba, unha revista de Vigo... Para min, Aquilino foi o guía. Primeiro fomos compañeiros de estudio en Mondoñedo. Máis tarde, compañeiros de profesorado. E sempre o admirei. Para min, foi un dos mellores poetas que produciu a nosa terra, e aínda o sigue sendo (Xiz 1987: 162).

Compañeiros de Díaz Castro no Seminario mindoniense, que compartiron con el aulas, recreos... a vida enteira no día a día, salientan varios aspectos da súa

personalidade. Todos din que era coñecido coma «o poeta». Así Atilano Rico Seco² di: “Todos lle chamabamos “o poeta”. Os seus tempos de ocio adicábaos á poesía. Era moi bo latinista: na clase de Latín era o número un. Cando pasou a Filosofía xa empezou a decaer e perdeu categoría intelectual; xa non era o primeiro” (Rico 1990: 18).

Don Enrique Cal Pardo, bastante máis novo que o poeta dos Vilares, coincidiu con el no Seminario e dinos que, cando el estaba nos primeiros cursos:

En un entreacto de la comedia subió al estrado un teólogo, de buena presencia y clara voz. Sin previa presentación, porque todos, a excepción de los de la última hornada, conocían a Aniceto, empezó así: “Tengo el gusto de recitar un poema de un poeta que cobijamos”. Claro que yo no sabía lo que significaba cobijar; pero lo importante no fue eso, sino el hacer ver que decir “el poeta que cobijamos” equivalía a decir José Díaz Castro. Él era aquel que todos llamaban “el poeta”, el poeta que “cobijamos”, el poeta por excelencia “cobijado” bajo los techos y entre las paredes del seminario. Y ese fue mi primer conocimiento de la existencia de José Díaz Castro y de su apelativo de “poeta” (Cal 2014: 25).

Pola súa banda, Xosé Díaz Campos³ sinala:

Estando no Seminario compuxo dous cadernos de poesías: “Follas verdes” e “Follas ó vento”, que eu coñecín e lin e poido afirmar que moitos dos poemas que tiñan eran preciosos e moi galegos, non só por estar escritos en galego coloquial, senón, sobre todo, polo seu fondo de sabia sabiduría popular e fonda raigame galega (Díaz Campos 1990: 22).

Xesús Castro Prieto⁴, natural do Buriz, di de Díaz Castro que “dos seus estudos para as clases diarias, aínda lle quedaba tempo para a poesía, tanto dalgunhas lecturas como de composicións especialmente en galego como faría durante toda a súa vida” (Castro 1990: 19).

Outro dos aspectos que subliñan é que era moi estudioso moi intelixente e moi afeccionado á lectura. Así Xosé Díaz Campos di que “era un bo estudante,

2 Atilano Rico Seco foi compañeiro de curso do poeta dos Vilares no Seminario. Despois exerceu como sacerdote castrense. Naceu en Bretoña

3 Xosé Díaz Campos naceu en San Martiño de Belesar (Vilalba) en 1919. Esta parroquia limita coa dos Vilares e coa do Buriz. Coincidiu con Díaz Castro no Seminario e foron moi amigos. Foi párroco de varias parroquias e cóengo da Catedral de Mondoñedo.

4 Xesús Castro Prieto naceu en San Pedro do Buriz en 1915 e foi compañeiro de curso do noso poeta e moi amigo del. Foi durante moitos anos párroco de Santa María de Neda na bisbarra de Ferrolterra.

intelixente [...] Era francamente estudioso, xa que non só preparaba as leccións para a clase, senón que tamén sacaba tempo para as súas aficións literarias. Lía moito e estaba ó tanto dos movementos literarios” (Díaz Campos 1990: 22). Segundo Xesús Castro Prieto, entre os autores preferidos estaba Lamartine. Xosé Díaz Jácome di que era “amigo dos libros” e que “o poeta amigo citaba nos seus escritos ós poetas franceses con especial simpatía” (Díaz Jácome 1990: 24). Pola súa banda, Xermán Palacios Rico⁵ di:

os que coincidimos con el e tivemos ocasión de escoitalle recitar fragmentos de Horacio ou de Virxilio ou os exemplos do texto de Retórica e Poética, que como “pensum” diario nos esixía don Francisco Fanego na clase, vimos inmediatamente en Díaz Castro o alumno brillante, cunha grande sensibilidade estética, que despertou a nosa unánime admiración e a quen queríamos parecernos (Palacios 1990: 20).

A súa facilidade para as linguas é outra das facetas que salientan os seus compañeiros no Seminario. Para Xosé Díaz Campos “era un gran estudioso de idiomas. Dominaba e falaba perfectamente o francés, lingua na que escribía e aínda facía versos. Cando se foi do Seminario traducía ben o inglés e xa comezaba a falalo con bastante soltura. Tamén andaba a voltas co alemán que xa lía e empezaba a traducir” (Díaz Campos 1990: 22).

Segundo Xosé Díaz Jácome “dominaba varias linguas modernas amais das clásicas, o que lle permitiu coñecer a poesía extranxeira, anque procurou evitar toda cras de influencia” (Díaz Jácome 1990: 24).

En canto á súa forma de ser, Atilano Rico Seco di que “era bo compañeiro, introvertido, moi metido en si” (Rico 1990: 18). Eulogio Fernández Murias⁶ salienta a súa bonhomía. Para Xesús Castro Prieto “distinguíase pola súa afabilidade e finura. Atento a tódalas preguntas e intervencións dos demais, detíase un pouco a pensar para da-la resposta oportuna, coa tranquilidade que nel era habitual” (Castro 1990: 19). Segundo Xosé Díaz Campos “... era sinxelo e humilde, excelente compañeiro, de amena e erudita conversación, de mirada un tanto socarrona e con gran sentido do humor. Aínda que era bo observante da disciplina, gustáballe tomar parte nas pequenas trastadas que animaban a nosa monótona vida estudiantil” (Díaz Cam-

5 Xermán Palacios Rico, aínda que máis novo que Díaz Castro, foi compañeiro de curso no Seminario. Era natural de Mondoñedo e, despois de deixar o centro mindoniense, foi profesor de Francés en varios institutos da provincia de Pontevedra.

6 Eulogio Fernández Murias, nacido en Vidal (Trabada) en 1916, foi condiscípulo de Díaz Castro no Seminario. Foi párroco de San Xoán de Alaxe e Santa María do Valadouro.

pos 1990: 22). Como froito desta “mirada un tanto socarrona e con gran sentido do humor” temos como exemplo a composición titulada “A nosa clás” que comeza así: “A ñosa clás é a pirmeira: / E un Consello de déz sábios, / con fina espada na léngua / i-eterna risa no labios” e na que fai un repaso de cada un dos seus camaradas. Tamén nos lembra unha anécdota do seu paso polo Seminario:

Un día presentouse na formación antes da clase coa cara a medio afeitado e dime polo baixo cando cheguei xunta del: “–o toque da campá é a voz de Deus e hai que obedecerlle inmediatamente: se estás a medio afeitado, deixas a outra metade por afeitado. Aquí te-lo exemplo”. E ensinoume a metade da cara perfectamente afeitada e a outra metade sen afeitado. Non fai falla dicir que, ó saír da clase e enterarse os demais compañeiros, fíxonos pasar a todos un intre agradable. (Díaz Campos 1990: 22-23).

Xosé Díaz Campos di que Díaz Castro estaba moi ben conceptuado e era moi apreciado no Seminario. E que cando lle foi comunicar a súa decisión de deixar o Seminario ó bispo de Mondoñedo, don Benxamín de Arriba e Castro, este díxolle que, se algún día cambiaba de parecer, as portas do Seminario quedábanlle abertas.

Todos estes compañeiros de Xosé María Díaz Castro falan da amizade do poeta dos Vilares con Aquilino Iglesia Alvariño, tamén alumno no Seminario mindonien- se e das clases de Latín ou Retórica e Poética con don Francisco Fanego Losada que tanto influíu –como eles mesmos recoñecen– en que varios dos alumnos escribisen os seus versos. Así Xesús Castro Prieto di: “Como amigo do poeta figuraba como tal Aquilino Iglesia Alvariño, tamén seminarista” (Castro 1990: 19). Pola súa banda, Palacios Rico escribiu:

Díaz Castro foi, durante algún tempo, a máxima figura literaria do Seminario de Mondoñedo, sucedendo neste “liderazgo” ó outro egregio poeta, Iglesia Alvariño, que tamén se alimentara dos clásicos gregos e latinos naquelas aulas e que alí mesmo comezou a da-las primicias dunha brillante carreira poética, continuada ó longo da súa vida. (Palacios 1990: 21).

Xosé Díaz Jácome di: “Iglesia Alvariño era entón o seu amigo e compañeiro. Preparaba xa o primeiro libro –*Señardá*– onde resoaban ecos dos poetas portugueses... O influxo de Aquilino na poesía de Díaz Castro tiña a relevancia dun mestre” (Díaz Jácome 1990: 24).

Pola súa banda, Xosé Díaz Jácome, que non foi alumno do Seminario, tivo unha gran relación con varios poetas que se formaron nas aulas do Seminario (entre eles Díaz Castro) e que participaban nas tertulias que había no que el chamaba

“barbería-ateneo do Pallarego”, sita ó pé da Fontevella. Alí xuntábanse Álvaro Cunqueiro, Xosé Díaz Castro, Aquilino Iglesia Alvariño, Francisco Fernández del Riego, Xosé Trapero Pardo, Xosé María de la Fuente Bermúdez, Alejo Barja, Xosé Ramón Santeiro, Tatino Díaz, Raimundo Aguiar, Bernardino Vidarte, Xosé Díaz Jácome, Xosé Cigarrán... Así Díaz Jácome escribiu:

A miña lembranza de Xosé María Díaz Castro remóntase a súa estadía no Seminario de Mondoñedo. Alí o coñecín eu. Era un rapaz miudo, cordial, amigo dos libros. A nosa amizade consolidouse nos encontros que tivemos na barbería-ateneo do “Pallarego”⁷ cando ía ou viña de vacacións. Tamén parolábase no transcurso daqueles paseos dos seminaristas polas estradas, en formación cá-seque militar, locindo a beca vermella (Díaz Jácome 1990: 24).

No Seminario Xosé María Díaz Castro foi un grande animador das veladas que se facían durante o ano e sobre todo polo Nadal. Cómpre sinalar que non había vacacións de Nadal senón que os seminaristas seguían no Seminario. Facía poemas para diversas circunstancias. Así, no ano 1935, cando fixo a entrada na Diocese o bispo don Benxamín de Arriba e Castro, o noso poeta compuxo un poema en castelán para esta ocasión. En xaneiro de 1985, cando lle pedíramos uns poemas para publicar na revista *Amencer* na que lle íamos dedicar as seccións “Os nosos escritores” e “Escolma”, escribiunos dicindo:

Primeiro, darlle-las gracias polo envío de varios números da revista AMENCER. Lémbrome ben que, na miña época de estadía en Mondoñedo, dirixín tamén unha revista absolutamente manuscrita, feita toda por estudantes. Doulles a miña meirande noraboa. ¡Adiante! Esa publicación debe seguir, perfeccionándose cada día. Porque ela non é só un instrumento de expresión da cultura, senón un medio de aprendizaxe, de adquisición de cultura, un medio de creatividade.

Estaba a referirse á revista *Illuminare* que publicaba a Academia Misioneira San Francisco Xavier da que Díaz Castro foi o secretario e Iglesia Alvariño, o presidente.

Xosé María Díaz Castro sempre gardou un grato recordo do seu paso polo Seminario mindoniense. Eu lembro que dous anos antes do seu pasamento, presentouse unha tarde no Seminario. Tiven a sorte de acompañalo no percorrido por tantos lugares nos que el estivera e mesmo se emocionou. Ensineille a aula que leva o seu

7 O “Pallarego” era Manuel Ledo Bermúdez, barbeiro-músico que fixo un gran labor e musical e cultural en Mondoñedo.

nome e non paraba de dar as grazas. Xosé Díaz Campos di que “sempre conservou un gran amor ó Seminario e esforzábase en manter comunicación cos que fomos compañeiros seus” (Díaz Campos 1990: 23). Xulio Xiz Ramil, que tratou moito a Díaz Castro nos derradeiros anos da súa vida, díxonos ó preguntarlle como lembraba o seu paso polo Seminario:

Con moito agarimo. Hai dúas cuestións ou dous xeitos para responder isto. Dunha banda, non hai máis que ler *Nimbos* para darse conta da profundísima influencia que o Seminario tivo nel e a carga relixiosa ou espiritual que ten toda a súa poesía. Pero poido, ademais, certificar persoalmente o agarimo con que lembraba aquela estadía en Mondoñedo porque, precisamente, cando se confeccionou o noso vídeo “Díaz Castro, nimbos de poesía”, Carlos Rodríguez, o meu compañeiro e mais eu recorrimos con Díaz Castro a súa xeografía vital. O chegar a Mondoñedo foi como volver á casa... Entramos nas aulas, tan cheas de lembranzas... No patio interior, onde coñeceu a Aquilino, que tanto influíu nel á hora de escribir poesía en galego. O Seminario foi onde se formou como poeta, lingüísta e humanista. Os mellores anos da súa vida pasounos alí. (Tuimil/López 1990: 16).

Como podemos ver o Seminario mindoniense tivo un grande influxo na vida e na traxectoria poética de Xosé María Díaz Castro.

DÍAZ CASTRO E A ESCOLA POÉTICA DO SEMINARIO DE MONDOÑEDO

Como xa dixemos, Xosé María Díaz Castro xa comezara a escribir versos antes de ingresar no Seminario de Mondoñedo, pero vai ser aquí onde realmente, da man, sobre todo, de Aquilino Iglesia Alvariño e do profesor Fanego Losada, vai atopar o seu camiño como poeta. O primeiro poema de Xosé María Díaz Castro que viu a luz nunha publicación foi “¡Toma mi corazón!” que apareceu, en maio de 1931, na revista de Lleida *Lluvia de Rosas*. No xornal *El Progreso Villalbés*, foi publicado, en agosto de 1931, “Lembranzas e sospiros”, o primeiro poema galego publicado polo noso poeta.

Durante a súa estadía no Seminario vai escribir dous cadernos de poesía: *Follas verdes* e *Follas ô aire*. *Follas verdes*, que leva por subtítulo *Cantares e romances*, está datado o 23 de abril de 1934 e contén setenta e cinco poesías distribuídas en cinco seccións: “Follas perdidas” (dez poemas), “Lyra enxebre” (vinte), “Ditos e refráns” (catro), “As noites” (seis) e “Romances, baladas e pensamentos líricos” (trinta e catro). Leva tamén un poema introdutorio. Pola súa parte, *Follas ô aire*, datado o 19 de marzo de 1945, está composto por cincuenta e catro poemas repartidos en tres

seccións: “Perversidade” (catorce composicións), “Ceguedade” (dezaoito) e “Auro-ra” (dezasete). Ademais, leva unha composición “Portada” e outra “Campanadas” que se repite ó comezo de cada unha das seccións. A maioría destes poemas están datados entre 1932 e marzo de 1935.

Xosé María Díaz Castro forma parte, por dereito propio, da chamada Escola Poética do Seminario de Mondoñedo. É máis, é unha das figuras máis senlleiras e sobranceiras da mesma.

En todos os poetas, que forman parte da Escola Poética do Seminario de Mondoñedo, atopamos unhas características comúns, que son as que fan que, en realidade, se poida falar dunha escola poética, dunha mesma familia poética. Velaquí as características:

1.- En todos eles se deixa ver unha fonda formación humanista que recibiron no Seminario e que reflectirán nos seus poemas. Esa formación humanista lévaos a humanizar todo o que está a súa beira. Xosé Trapero Pardo escribiu:

Humano, porque nos seus primeiros anos conviviu coas xentes da bisbarra nativa, onde o senso de solidariedade, por necesidade de mutua axuda, ou pola convivencia dos mesmos problemas vitais, fai que a xente se comprenda ou se rexeite, segundo os casos. [...] Mais o noso poeta, tan humano, é tamén humanista, porque desde nas aulas do Seminario de Mondoñedo se meteu por entre a fronda dos autores latinos, xa engadiu á nativa outro senso de humanidade. (Trapero 1987: 160).

Como mostra este poema de Díaz Castro, publicado en *Nimbos*:

COMA BRASAS

Poeta ou non, eu cantaréi as cousas
que na soleira de min mesmo agardan.
Alumaréi con fachas de palabras,
ancho herdo meu, o mundo que me deron.
Ehí están, coma brasas contra a noite,
as vellas cousas, cheas de destinos.
Ollos que piden, de famentos nenos.
Ollos que esperan, dunha adoescente.
Galiza en min, meu Deus, pan que me deron
leite e centéo e sono e lus de aurora!
Longa rúa da mar, fogar da terra,
i esta crus que nos mide de alto a baixo.

Con este alento, eu lles daréi ás cousas
o drama cheo que lles nega a vida:
dareilles rostos, pra que se conozan,
palabras lles daréi pra que se entendan...

2.- Outra característica é que beben nos clásicos latinos e gregos cos que se puxeron en contacto nas clases de Latín. Isto pode verse polos títulos dos poemas en latín, polas citas dos autores latinos, pola imitación das formas poéticas latinas, e mesmo, moitos destes poetas traducen os clásicos latinos. Francisco Fernández del Riego di que o noso poeta ten unha raizame clásica. Na poesía de Xosé María Díaz Castro, aparte da inclusión de frases latinas nos seus versos (“Coma un anxo airado” e “O berro das pedras”), o poema titulado “Penélope”, no que recrea un mito grego co que denuncia a pasividade que hai na nosa terra, é un bo exemplo:

Un paso adiante i outro atrás, Galiza,
i a tea dos teus sonos non se move.
A esperanza nos teus ollos se esperguiza.
Aran os bois e chove.
Un bruar de navíos moi lonxanos
che estrolla o sono mól coma unha uva.
Pro tí envólveste en sabas de mil anos,
i en sonos volves a escoitar a chuva.
Traguerán os camiños algún día
a xente que levaron. Deus é o mesmo.
Suco vai, suco vén, Xesús María!,
e toda a cousa ha de pagar seu desmo.
Desorballando os prados coma sono,
o Tempo vai de Parga a Pastoriza.
Vaise enterrando, suco a suco, o Outono.
Un paso adiante i outro atrás, Galiza!

3.- En todos estes poetas se deixa ver unha fonda preocupación pola fala e todos teñen unha gran riqueza léxica. Están en contacto coas xentes do pobo e recollen voces, xiros, refráns, etc. O léxico dos seus poemas é o léxico que empregan os seus veciños. O mesmo Díaz Castro manifestou: “Eu escribo en galego dialectal, como xa dixeron algúns críticos nas reseñas da miña obra. Un galego de Lugo, e dentro de Lugo desta bisbarra. Que non é un galego perfecto, xa o sei, pero eu quero sempre falar na lingua da bisbarra onde nacín, porque así a miña voz é máis auténtica” (Xiz 1987: 163).

Aquilino Iglesia Alvariño escribiu: “Poetas para los que la temática arranca directamente del vivir gallego, de sus cosas y gentes, del campo y del mar, y para los que la expresión es la lengua viva del pueblo, fielmente trabajada, a veces con arte exquisito” (Iglesia 1961: 42).

Alfonso Blanco Torrado, en “Ascensión dun poeta”, escribe, referíndose a Díaz Castro:

mergúllase nos recantos da lingua popular pola que el sempre apostou [...]. É unha escrita feita nun galego coloquial, popular, que será sempre unha das características do idioma empregado por Díaz Castro [...]. Traballa as palabras coma os canteiros da súa parroquia se entregan a busca-las formas que acochan e esconden as pedras de gra das canteiras de Parga. Un traballo recreador do idioma, pero duro, a golpe de cicel que vai confirmando o seu mundo lingüístico, dando á luz novas formas cada vez máis expresivas (Blanco 1995: 126-127).

Por outra parte, Francisco Fernández del Riego di: “Lendo as páxinas de Nimbos decátase un que o seu autor posee unha linguaxe fiel, cinguida, e suntuosa ao mesmo tempo; unha linguaxe de imaxes xustas, sorprendentes de riqueza e de poder de evocación” (Fernández del Riego 1987: 44).

4.- Todos os poetas do Seminario están nunha liña poética popular e costumista. No poema de Díaz Castro “Vísperas” vemos claramente esta característica. Nel o poeta lembra o día antes da festa de Nosa Señora do Carme, que, no Buriz e en gran parte da Terra Chá, se lle chama a festa do Carmio, denominación que conserva Díaz Castro. Segundo Alfonso Blanco Torrado, “Desde o Río do Porto, o poeta vive a festa con toda intensidade, e faina vivir ós comunicantes, a través de imaxes tan evocadoras coma esta: «Foguetes lonxanos cain no río», no reflexo que eles fan na auga, dando a impresión de que están a caer alí mesmo” (Blanco 1995: 92).

VÍSPERAS

Polos días do Carmio a festa chega ó río.
Unha música ardente vén no aire coma un río
de recordos. Foguetes lonxanos cáin no río.
Este é o Porto - Muíño, todo en lapas, o río.
O río está deitado coma un boi remoendo,
i o Tempo non sei qué anda rente dél remexendo.
As bágoas do ameneiro cáin pola noite abaixo,
e fan céios pequenos de estrelas alombaixo.

Nas puntiñas dos pés a festa chega ó río,
 i anésgase, larmeira, á veiriña do río.
 Despóis vólvese tola: brinca o río berrando,
 e pérdese nos bimbios i as xesteiras beilando,
 i acéndese nos vidros da aldea chea de anos,
 i ergue a meiga as palpébras de animás e cristianos...
 Chora o ameneiro en soños (Qué bén se óin os muíños!),
 e chora polo tempo perdido nos camiños.
 Ai cómo está de bágoas de nenos feito o río!
 Este é o Porto - Muíño, todo en sombras, o río.
 A Virxe pasa a máu polo lombo do río...

5.- Todos os poetas da Escola do Seminario son os cantores das cousas pequenas, as cousas miúdas, e teñen un afán e un amor franciscanista polas cousas humildes e sinxelas. No poema titulado “As formigas” vese claro isto: o poeta fixa a súa atención na imaxe simbólica das laboriosas formigas coma testemuñas da presenza de Deus no mundo. O poema titulado “Esmeralda” é, sen dúbida, outra boa mostra. Coido que o título xa o di todo pois chámalle esmeralda, pedra preciosa, perla, a unha herba. Xosé María Díaz Castro expresa a grandeza e o amor polas cousas, aínda as máis humildes, máis sinxelas.

Herba pequerrechiña
 que con medo surrís
 ó sol que vai nacendo
 e morrendo sin ti,
 ¿por qué de ser pequena
 te me avergonzas tí?
 O Universo sería
 máis pequeno sin ti!

O mesmo Díaz Castro dixo: “Algún crítico dixo que era un home con moito respecto ás cousas, un respecto ás criaturas de Deus non acariñadas. Esas son as que busca o poeta para elevalas a unha categoría, e por iso envólveas nun nimbo de luz, para darlles gloria” (Xiz 1987: 163).

6.- Nos poetas do Seminario hai un predominio do descritivo sobre o lírico. En Díaz Castro dáse, sobre todo, nos poemas anteriores a *Nimbos*, en concreto no caderno *Follas verdes*. Pero esta característica dos poetas do Seminario de Mondoñedo, non aparece dun xeito nidio en Xosé María Díaz Castro, como moi ben afirma Alfonso

Blanco Torrado: “[...] Ata agora unha poesía moi descritiva, que irá esvaéndose na medida en que o poeta vai madurecendo no seu crear” (Blanco 1995: 30).

7.- Por último, outra característica dos vates da Escola poética do Seminario de Mondoñedo é que todos son homes fundamente relixiosos e o tema relixioso aparece na súa poesía. Isto aínda naqueles máis anticlericais, como Leiras Pulpeiro. As mostras son moitas. Unha parte destes poetas do Seminario compoñen versos para seren recitados nas igrexas polo Nadal, tradición que comeza no século XVIII e chega deica ós nosos días.

Podemos dicir que toda a poesía de Xosé María Díaz Castro está enchoupada dunha fonda relixiosidade. Os exemplos son moitos. Os poemas “Coma un río”, “Alfa e Omega”, “Cova alumada”, “Transfiguración”, “Veleiqué os homes”, “Quezais”, “Oración a Nosa Señora”, “O borrallo”, “Coma un anxo airado”, “O verme e a estrela”, e, sobre todo “Como unha espada” poñen a Díaz Castro á altura dos grandes místicos castelás. Victorino Pérez Prieto di que “os versos de «Como unha espada» – con ecos de San Xoán da Cruz – de *Nimbos*, o seu único libro publicado, abundan para facer do poeta chairego Díaz Castro o poeta místico galego, ademais de situalo nos cumes da poesía galega, como recoñeceu Manuel María” (Pérez 2007: 171).

Para Alfonso Blanco Torrado, Xosé María Díaz Castro é o poeta con máis calado relixioso e ata místico da poesía galega publicada na segunda metade se século XX. Di que

unha fe viva alumeou sempre o seu camiñar cando andou entre nós e mesmo vendo rematados os seus días e con toda a luz nos seus ollos, sobre todo nos do corazón e do espírito, aprovisionouse das mellores palabras para transpasa-lo umbral da Vida, nada de improvisacións de derradeira hora. [...] Desde moi novo o autor de *Nimbos* pensaba na morte coma “unha man donda que mataba unha lus e acendía outra”, porque entendía a vida coma unha ascensión continua ata a luz plena, a eterna noite alumeada, é dicir, Deus. (Blanco 1998: 72 e 75).

Pola súa banda, Xosé Antón Miguélez Díaz cre que

Díaz Castro ofrécenos un libro aberto, iluminado pola fe, pero que invita a acolida de calquera porque é un libro dun buscador, dun apaixonado da beleza e da harmonía humana, dun sedento, e non dun poseedor, da luz e de Deus. Na tradición da mellor poesía mística a súa busca, sofrinte, non se vive desde a absoluta ausencia e orfandade, senón desde unha experiencia positiva de namoramento pola vida e de encontro con Deus. Un encontro nunca rematado e sempre fuxi-

dío porque Deus é sempre o inabranxable, o sempre Meirande: por iso anque non soluciona nada do drama da vida si é capaz de iluminalo todo. O último verso con que remata o libro, “a beleza feríume para sempre”, sitúanos como un perfecto resume do libro ante a mesma experiencia do Cántico de San Xoán da Cruz “... habiéndome herido / salí tras ti clamando y eras ido”. (Miguélez 1987: 76).

COMA UNHA ESPADA

Tódolos ríos pasan pola miña
 alma, cheos de Deus, música e lapas.
 Tódalas pombas fan o meu amor.
 A beleza fireume para sempre.
 Ó traveso da escura teadaraña
 deste mundo unha estrela cai no río
 da miña vida e quédame chamando.
 A beleza fireume para sempre.
 En cada voz eu óio unha chamada
 cun longo eco de adéus que non entendo,
 pro que me fire coma espada ardendo.
 A beleza fireume para sempre.
 I as falopas dos anos van caendo
 sobra sede inmortal i os ollos tristes,
 pro no enterran a boca da ferida!
 A beleza fireume para sempre.

De Xosé María Díaz Castro podemos dicir, a xeito de conclusión, que é o POETA, sen máis. Non necesita adxectivos. Un poeta que ten os seus alicerces no Real Seminario Conciliar de Santa Catarina de Mondoñedo.

REFERENCIAS BIBLIOGRÁFICAS

- Blanco Torrado, Alfonso (1995): *A ascensión dun poeta: Xosé María Díaz Castro*. A Coruña: Fundación Caixa Galicia.
- (1998): “A Relixión como clave para saborea-la poesía de Xosé María Díaz Castro”, *Amencer* 150, 72 e 75.
- Cal Pardo, Enrique (2014): “Mi recuerdo de Díaz Castro”, *Amencer* 225.
- Castro Prieto, Xesús (1990): “Retazos dunha vida”, *Amencer* 82, 19.
- Díaz Campos, Xosé (1990): “Opiniós”, *Amencer* 82, 22-23.

- Díaz Jácome, Xosé (1990): “Lembranza do poeta Díaz Castro”, *Amencer* 82, 24-25.
- Fernández del Riego, Francisco (1987): “A imperdible voz do poeta” en *Homenaxe a Xosé M.ª Díaz Castro*. Guitiriz: Asociación Cultural Xermolos, 44.
- Fernández Teixeira, Manuel María (1968): *Noticia da vida e poesía de Xosé Crecente Vega*. Coimbra: Facultade de Letras.
- Iglesia Alvariño, Aquilino (1961): “Poesía gallega contemporánea”, *Humboldt* 6, 42.
- Míguez Díaz, Xosé Antón (1987): “Deus nos poemas de *Nimbos* de X. M. Díaz Castro”, en *Homenaxe a Xosé M.ª Díaz Castro*. Guitiriz: Asociación Cultural Xermolos, 76.
- Palacios Rico, Xermán (1990): “Opinións”, *Amencer* 82, 20-21.
- Pérez Prieto, Victorino (2007): *Os ríos pasan cheos de Deus. Poesía relixiosa en galego*. Noia: Toxosoutos, 171.
- Rico Seco, Atilano (1990): “Opinións”, *Amencer* 82, 18.
- Trapero Pardo, Xosé (1987): “O humanismo en Xosé María Díaz Castro”, en *Homenaxe a Xosé M.ª Díaz Castro*. Guitiriz: Asociación Cultural Xermolos, 160.
- Tuimil Lorenzo, Nacho e Alfonso López Dovale (1990): “Falamos con... Xulio Xiz Ramil”, *Amencer* 82, 16.
- Villares Mouteira, Félix (1997): *Os poetas do Seminario de Mondoñedo*. Lugo: Deputación Provincial.
- (2001): *Xosé Crecente Vega*. Noia: Toxosoutos.
- (2007): *Un alpendre de sombra e de luar. A Escola Literaria da Diocese de Mondoñedo-Ferrol*. A Coruña: Biblos Clube de Lectores.
- Xiz Ramil, Xulio (1987): “Xosé María Díaz Castro: *Nimbos* de poesía” en *Homenaxe a Xosé M.ª Díaz Castro*. Guitiriz: Asociación Cultural Xermolos, 162-163.